

Kr 50,00

ISSN 0333-0362

NR. 3 1999
40. ÅRGANG

SPRÅKLIG SAMLING

GITT UT AV

LANDSLAGET
FOR
SPRÅKLIG
SAMLING

LSS ved tusenårsskiftet

*

Vår unge mann i Alta

*

Fagnemndvedtak våren 1999
Moro med ord

SPRÅKLIG SAMLING

Ansvarlig redaktør: Arne Torp
E-post-adresse: arne.torp@inl.uio.no

Bladpengar: kr 150,- pr. år

Adressa til laget og bladet:

Postboks 636 Sentrum, 0106 OSLO

Postgiro 0803 5163787

Heimeside: <http://www.users.dircon.co.uk/~stryger/>

Utgitt av:
LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Leiar: Pål Styrk Hansen
Tanumveien 89 E
1312 SLEPENDEN

Medlemspengar (inkluderer bladpengar):
kr 200,- pr. år
for skoleelevar, studentar og pensjonistar:
kr 100,- pr. år

Redaksjonelt

Et nytt landsmøte i LSS nærmer seg (se siste side); det blir ikke lagt merke til av mange utenfor vår lille krets. Det gjør derimot tusenårsskiftet. Ved en slik milepæl skal det gjøres opp status, og en skal se både bakover og framover.

Det fins knapt noen i LSS som i samme grad som Lars Vikør både kjenner og kan vurdere historia og samtidig har visjoner for hva vi kan bli eller bør være framtida. Artikkelen hans om LSS bør etter mitt syn være utgangspunkt for de strategidrøftingene vi skal ha på landsmøtet.

I nr. 3-1998 hadde vi to nekrologer over framtreddende medlemmer som var gått bort; det samme nummeret inneholdt dessuten en faglig artikkel som nærmest måtte kunne kalles en nekrolog over samnorsken (Atle Mosling: *Samnorsk som ide og praksis*). Nå retter vi derimot blikket framover, og sjøl om LSS foreløpig på ingen måte verken kan kalle seg en ungdommelig forening eller ei masserørse, så opplever vi at noen yngre og til dels faktisk også svært unge mennesker trur det kan være vits i det vi driver med. I dette nummeret har vi da fornøyelsen av å presentere et elektronisk intervju med vårt (antatt) yngste medlem.

Mange akker og ojer seg over verdens skjeve gang i sin alminnelighet og det språklige forfallet i særdeleshet. Vi i LSS er generelt sett ikke kjent for å være de ivrigste so-

listene i denne klagesangen, men av og til koker det over for oss også. Det fins spesielt én ortografisk feil som irriterer redaktøren personlig mer enn noe annet i skriftspråket i dag, og det spesielt fordi at denne feilen ikke ser ut til å bety noe som helst for svært mange språkbrukere. Heldigvis er jeg ikke aleine om å irritere meg over dette (jfr. internettadressa <http://www.uio.no/%7etfredvik/amo/orddelingstoppen.html>, der det fins mye å «glede» seg over). Artikkelen om næringslivsdoldisene skal altså forstås ut fra min hellige harme over denne uskikken, som jeg dessverre er redd for bare griper om seg trass i andres og min innsats (men vi kan ikke gi oss så lett).

At folkelige former frister en kummerlig tilværelse i bokmålet, er ikke noe nytt; slik Lars Vikør ser det, kan den store oppgava for LSS i åra framover bli å arbeide for at disse formene skal bli stilistisk nøytrale. Men ingen skal tru at det blir lett, for aviser og forlag driver sin språkpolitiske sensurpolitikk, og i beste forstand populære bøker om språk har også ofte holdninger som ikke akkurat fremmer vår sak, som Ruth Vatvedt Fjeld viser i si melding av boka *Moro med ord*. Men nettopp derfor vil det kanskje være bruk for et lag som LSS også etter år 2000?

Styret i LSS 1998-99

Sentralstyret

Pål Styrk Hansen, leder
Arne Torp, nestleder
Ivar Hundvin, sekretær
Eric Papazian, kasserer
Ruth Vatvedt Fjeld, styremedlem
Harald Støren, styremedlem
Ellen Skolseg, styremedlem
Thomas Hoel, varamedlem
André Stryger, varamedlem
Elsa Kristiansen, varamedlem

Landsstyret

Magne Aksnes
Gulbrand Alhaug
Rolf Theil Endresen
Arne Kjell Foldvik
Ernst Håkon Jahr
Svein Lie
Åshild Rykkja
Helge Sandøy
Knut Western
Jon Vidar

Varamedlemmer til landsstyret

Einar Flydal
Johs. Fosså
Anne-Ma Grønlie
Øyvind Gulliksen
Reidun Guldal
Eskil Hanssen
Thomas Refsdal
Thore A. Roksvold
Helge Omdal
Geirr Wiggen

Redaktør: Arne Torp
Revisor: Johs. Fosså
LSS sine medlemmer og varamedlemmer i Norsk språkråd:
Arne Torp (bokmål)
Ruth Vatvedt Fjeld (vara)
Lars S. Vikør (nynorsk)
Rolf Theil Endresen (vara)

LSS ved tusenårsskiftet

LSS er førti år i 1999, og har markert dette på ein uvanleg smålåten måte – uvanleg ikkje så mye for LSS som for den tida vi lever i, som ikkje skyr noko høve til å markere verkelege og påfunne jubileum med stor tamtam og enda større budsjett. Men det er opplese og vedtatt fleire gonger at LSS har lite å feire. Så får ein heller spørje korfor det er slik, og så konsentrere seg om framtida og prøve å finne ut kva vi skal med LSS etter at tusenåret har «nedrødma».

Utviklinga av samnorsktanken i dette hundreåret kan kort karakteriserast i formuleringa «frå relevans til irrelevans». Med det meiner eg at mens samnorskideen oppstod som eit svar på eit ekte og djupfølt samfunnsproblem, er «problemet» i dag at det ikkje er noe problem. For hundre år sia var språkløyvinga eit symptom på ei sosio-kulturell kløyving som gjekk tvers igjennom heile folket: mellom by og bygd, borgarskap og arbeidande klasser, landsdelar, og ulike nasjonalitetsoppfatningar. Garborg forma ut «to-nasjonslæra», at dei «norsk-danske» og dei «(ny)norske» eigentleg var to nasjonar innafor éin stat. Tankegangen verka ekstrem, men liknande uttrykk har vore brukt i andre land, som Storbritannia, om kløyvinga mellom overklasse og arbeidarklasse der - berre at der prøvde ikkje dei lågare klassene å konstituere sitt eige nasjonsbegrep med eit eige språk som våpen i ein offensiv kamp mot overklassa. For dei som skulle drive nasjonsbygging, var denne kløyvinga ei potensiell sprengkraft som kunne truge framtida til Norge som nasjonalstat. Om denne frykta var realistisk, skal vere usagt her, men ho var i alle fall reell. Den språklege samlingstanken vart utvikla som del av ein større nasjonal-kulturell integrasjonstanke som skulle bygge på både bykultur og bygdekultur, og gradvis føre dei saman til ein nasjonal einskapskultur, og språket var det fremste symbolet på kulturen. Moltke Moes artikkel om dette viser tankegangen klart, og Moe var ein del av den såkalla «Lysaker-kretsen» som hadde Fridtjof Nansen som ein av sine sentrale talsmenn. Nansen uttrykte støtte til samnorsktanken ut frå nettopp ei slik frykt for nasjonal oppsplitting.

Dette er fjern historie i dag. Den integrasjonen som Moe og Nansen gjekk inn for, er for lengst skjedd – ikkje slik at alle dei gamle skilja er borte, men dei har forvandla seg til krydder i staden for det sprengstoffet mange trudde dei var. Bokmål og nynorsk har tilnærma seg kvarandre, men har likevel blitt ståande som ulike språkkodar og uttrykk for noko ulike strømningsar innafor denne einskapskulturen. Vi er integrert i ein global kultur der heilt andre motsetningar dominerer enn dei vi hadde for hundre år sia, og

språkleg sett er forholdet mellom engelsk og det «autentisk norske» – ved sida av forholdet mellom norsk og minoritetsspråka våre – meir sentrale uttrykk for dei kulturelle motseiingane som dominerer i dag enn striden bokmål - nynorsk. Ingen meiner i dag at ei samansmelting mellom bokmål og nynorsk er nødvendig for å fremme ein nasjonal integrasjon og hindre oppsplitting av nasjonen. Ei integrering av dei to i eit fellesnorsk språkjuridisk regime har vist seg å vere nok. Og den «språklege samlinga» i tydinga språkleg homogenisering ser for tida ut til å bli realisert ved at konservativt bokmål i skrift og Oslo-prega mål i tale spreier seg meir og meir i ungdomsgruppene – ut frå den mentaliteten at språkformer i seg sjølv er likegyldige; det viktigaste kravet til språket er at det fremmar modernitet, mobilitet og urbanitet. Alle meiner ikkje dette, men spreier denne haldninga seg i ein heil ungdomsgenerasjon, får vi til slutt språkleg samling på heilt andre premisser enn dei LSS har lagt opp til. Samnorskfolk risikerer å konstatere at dei kjempar på eit frontavsnitt som alle andre har forlate – unntatt noen andre språklege utgrupper som «høgnorskfolk» o.l.

Kva mål har så LSS eigentleg? Offisielt er det «samnorsk», men det kan bety mange ting, og det er mange ulike oppfatningar om kva vi skal legge i det. Éi tolking, den tradisjonelt viktigaste, er at samnorsk er ei samansmelting av bokmål og nynorsk. Ei anna tolking er at samnorsk er den målforma som er felles for alle nordmenn, og som skal gjere slutt på tospråkssituasjonen. Desse tolkingane fall i utgangspunktet saman, men ikkje automatisk i dag: etter tolking 2 kan ein seie at konservativt bokmål blir samnorsk om alle nordmenn går over til det. Ei tredje tolking er at samnorsk skal vere talemålsnært, og prioritere det over tilknyttinga til bokmål og nynorsk. Ein kan ut frå det gå inn for eit språk med stor valfriheit, slik at fleire talemål, dvs. flest muleg, kan rommast i det. Eller ein kan gå inn for eit språk basert på fleirtalsformer i dialektane, eller eit som bygger på oslomålet, den dialekten som utgjer eit språksosiologisk tyngdepunkt og har fleire brukarar enn noen annen enkelt dialekt. Samnorsk kan også brukast som adjektiv, om det som i dag er felles for bokmål og nynorsk, dvs. åtti-nitti prosent av språket. Riksmålsfolk har gjerne brukt det om radikalt bokmål, men samnorskfolk har alltid avvist dette og skilt klart mellom desse to: Radikalt bokmål er ein faktisk språkvarietet, samnorsk eit framtidsmål som ikkje tilsvarer noe vi har i dag.

I alle høve har LSS hatt ein situasjon med eitt felles norsk skriftspråk som mål, og har i det hatt følgje av Riks-

målsforbundet (trass i visse verbale konsesjonar til nynorsken som markert minoritetsmål), Bokmålsforbundet (som ikkje er noe bokmålsforbund, berre eit anti-nynorskforbund) og Noregs Mållag. Sjølve dette idealet er blitt sterkare utfordra på slutten av 1900-talet enn før. Språkleg mangfald, også i form av to eller fleire supplerande varietetar av same språk, er meir og meir blitt eit ideal, mens det einspråklege einfaldet (einfoldigheita) er blitt meir og meir fordømt som overdrive likeheitsmakeri og språkleg totalitarisme. LSS-ideologien har ei av sine sterke røter i den sosialdemokratiske einskapsideen med ein einskapsskole, ei einskapskyrkje, ei einskapsfagrørsle, ei einskapskringkasting osv. Denne ideologien er ikkje særnorsk, men han er veldig *norsk*. Han er i dag kommen under sterke åtak, også språkpolitisk, og ein av grunnane til at LSS til dei gradar er gått av moten, er truleg desse assosiasjonane med sosialdemokratisk «einsretting». Det tyder ikkje at alt dette sosialdemokratiske tankegodset har vore gale – vi ser at det har vore kasta ut ein del born med badevatnet i den moderne liberaliseringsfarsotten – men dei sosialdemokratiske løysingane treng andre grunngevingar i dag enn i femtiåra.

Einskapsideologien har ikkje vore einerådande i LSS. Alt i 1976 skreiv Geirr Wiggen på leiarplass i dette bladet: «Ett språk er slett ikke nok, og ikke viktig.» Poengtet hans var at krava til dette språket var overordna; dei gjekk da på talemålsnærheit. I dag meiner eg vi må følgje opp denne tankegangen, sjølv om talemålsnærheita ikkje kan vere einaste kriterium.

Det har vore ein hemske for LSS at vi i teorien har gått inn for språkleg likeheitsmakeri, men i praksis mest for det motsette: liberalitet og mangfald, og vi har ikkje hatt gode svar når motsetninga i dette er blitt påpeika. I dag har vi ein situasjon der det konservative bokmålet vil tene mest på argumentasjon mot tospråkssituasjonen. LSS har vanskeleg for å ta inn over seg dette. Laget innser at tospråkssituasjonen vil eksistere vidare i overskodesleg framtid, men støttar nynorsken ut frå at det nynorske innslaget trengst for framtidsmålet, og ut frå at så lenge vi har språkleg jamstilling, skal han vere reell. Men vi har problem med å sameine det langsiktige strategiske einskapsmålet med den politikken vi må føre i denne antatte overgangssituasjonen. (Eittspråksstrevarane i målrørsla står i same dilemmaet og taklar det minst like dårleg.)

Dei som står oss nærast språkpolitisk, vil ut frå dette vere lite freista til å støtte LSS, mens dei som deler vårt overordna mål – samling kring eitt skriftspråk, – er våre mest svorne fiendar når det gjeld innhaldet i språksamlinga. Dermed blir basisen vår ekstremt smal.

Ein kan spørje seg om LSS har noen funksjon lenger. Dersom vi aksepterer tospråkssituasjonen som eit faktum og ein verdi, kan ein vel seie at vi på ein måte er komne til vegs ende. Da har vi gått over til eit meir «moderne» syn på korleis språkforholda i eit samfunn skal ordnast,

nemleg gjennom pluralisme, og tatt konsekvensen av det dei fleste av oss eigentleg meiner.

Likevel finst det ein nisje for LSS; den står enno nesten tom sia verken vi eller andre har villa gå inn der og ta han ordentleg i bruk. Den går ut på å auke det språklege mangfaldet ved å kjempe fram og dyrke opp dei delane av norsk språkarv og aktuelt norsk språk som ikkje har fått reservert ei rørsle eller eit språksamfunn for seg, det radikale bokmålet, den klart mest forsømte delen av norsk språk.

Ein innsats for det radikale bokmålet kan ha to målsettingar. Den eine er rett og slett å heve dette språket opp til eit nivå som skriftspråk tilsvarande det det konservative bokmålet og nynorsken har i dag, basert på det folkelege talemålet denne målforma må baserast på. Det er å la ei tredje hovudstrømning i det norske språklandskapet få komme til sin rett, og gi ein ny del av folket ei språkform som det kan uttrykke identiteten sin igjennom. Det blir eit tredje skriftspråk, og det ser sikkert ein del folk som ein stor katastrofe, men det vil ikkje bli verre enn ein tospråkssituasjon, som vi er godt vant med. Det vil utvide det norske språkrepertoaret, om det lykkast, og gi ei målform som er meir representativ for dei dominerande talemålsdraga i dag enn noen av dei vi har no – sjølv om vi gir avkall på fullstendig talemålsamsvar i alle detaljar.

Den andre målsettinga er den samnorske. Ønskjer ein eit samnorsk skriftspråk basert på bokmål og nynorsk, så er det eit heilt uomgjengeleg krav som må oppfyllest før ein kan tenke på det: Dei folkelege eller radikale formene i bokmålet må gjerast stilistisk umarkerte, altså nøytrale i auga på folk flest. Dette er ei oppgåve som vil ta resten av levetida til mange fleire enn dei som er i LSS i dag. Men det finst ingen veg til samnorsken som går utanom dette stadiet. Det vil seie at den første målsettinga utgjer eit obligatorisk førstesteg for dei som vil oppnå den andre. Men mange vil ha den første målsettinga, rom og rett for eit folkeleg bokmål, som eit endeleg mål i seg sjølv. Såleis kan ein utvide medlemsgrunlaget for laget ved ei omdefinering av politikken i denne retninga.

Eg skreiv om dette emnet i *Språknytt* nr. 1-1997, temanummer om bokmålet. Der hevda eg at ei målform som skal vinne fram, må ha ei bruksnorm og eit brukarsamfunn rundt seg, med ein litteratur, opplærings- og traderingsinstitusjonar osv. Kan ein få til det for det radikale bokmålet? Det kjem framfor alt an på dei som ønskjer å bruke denne målforma for sin eigen del. LSS kan i alle fall prøve å drøfte om og korleis laget kan vere med på å stimulere noe slikt.

Å forme ut ei norm er på ein måte lettast for det filologtunge LSS, men kunsten er da å kjenne si eiga begrensning. Ei bruksnorm for radikalt bokmål må bygge på dei brukstradisjonane som finst, og på dei ortografimønstra som stort sett er nedfelt i det eksisterande spekteret av tilatne former innafor bokmålet. No driv Språkrådet på med å innskrenke dette spekteret, men den som har studert dei

framlegga som fagnemnda har komme med så langt, slik dei har vore opplista her i bladet, vil sjå at endringane jamt over er moderate, viss ein ser dei i forhold til brukstradisjonen. Det er få av dei rimeleg mye brukte og ekspansive radikale formene som blir fjerna. Alt tyder på at det også etter rådsmøtet år 2000 vil vere godt grunnlag for eit radikalt bokmål innafør det offisielle bokmålet. Spørsmålet er berre å utnytte dette grunnlaget. Vi bør sjå det slik at vi får ein nådefrist: Dersom desse radikale formene ikkje får ein heva bruksstatus innan noen år, vil dei ryke ut i ein ny runde. Formene treng altså eit sosialt forsvar for å overleve, og det kan dei berre få ved å vere innarbeidde i bruk og blitt tilvent. Dei må rett og slett «konverterast» frå «skrivne dialektformer» og «språkpolitiske faneformer» til ordinære skriftformer.

Ei skriftnorm for radikalt bokmål som er så nær eksisterande språkkonvensjonar at ho er akseptabel for folk, er altså ein nødvendig reiskap for å heve statusen til folkemålsformene. Men det er berre første steg. Eg vil kaste fram den tesen at eit språk ikkje kan vinne fram som eit språk rett og slett. Det må vere ein del av noe meir, ein sosialkulturell identitet av noe slag. Det var ei tru i syttiåra at samfunnsklasse gav det beste identitetsgrunnlaget: Vi propaganderte for det radikale bokmålet som arbeidarklassa sitt språk. I dag vil eg helle til det synet at ein slik identitet berre kan vere etnisk, nasjonal eller regional. Det radikale bokmålet kan ikkje målbera ein eigen etnisk eller nasjonal identitet, altså må det regionale stillast i sentrum. Også nynorsken har etter mi meining den regionale identiteten han har gitt, å takke for at han festa seg såpass sterkt som bruksspråk som han har gjort.

Ein regional identitet, altså, som må knyte seg til dialekten, men òg til ei kjensle og eit medvett om at dialekten er ein del av noe større, eit slags allmennorsk folke-mål, som står i motsetning til det tradisjonelle bokmålet, og som får si form i eit radikalt bokmål som gjennom normering og utstrekt bruk blir eit kollektivt eige. Kjensla av ei motsetning til det tradisjonelle bokmålet er heilt nødvendig, for om ein kjenner det slik at dialekten og dei radikale formene passar i visse samanhengar mens det konservative bokmålet kan brukast som generell «overnorm», vil ein neppe knyte identiteten sin sterkt nok til det radi-

kale språket. Samtidig vil eit radikalt bokmål reint forståings- og kommunikasjonsmessig kunne fungere fritt i samfunnet i alle samanhengar – men ikkje prestisjemesig, utan ein lang kamp- og opparbeidingsperiode.

Da kjem vi til det vanskelegaste spørsmålet. Korleis får vi utvikla eit allment medvett i dei aktuelle landsdelane om at eit slikt språkprosjekt er verdt den store innsatsen det vil koste? Det er heilt sikkert at LSS ikkje kan greie noe slikt, så lite og svakt som laget er. Det er nøydd til å søke alliansepartnerar i krinsar der det alt finst eit medvett om slike problem, og helst også ein brukstradisjon for radikalt bokmål. Skolefolk er ikkje nok, om dei er aldri så uunnverlege; det trengst kontaktflater i langt breiare samfunnsmessige miljø i dei aktuelle regionane.

Arbeidet i LSS har i mange år vore defensivt: Det har gått ut på å halde oppe dei tiltaka vi har greidd å få i gang, dvs. bladet og litteraturprisen, og så representasjonen i Språkrådet. Det som er gjort på desse felta, har vore og er presentabelt. Men det språkpolitiske målet er ikkje komme nærmare på den måten. Det kan no vere på tide å drøfte kva for offensive tiltak ein kan få fram, som første steg i ein lang og tung prosess. Det kunne vere ein tanke for laget å sette opp eit arbeidsprogram, t.d. for fem år, i form av konkrete målsettingar og konkrete tiltak for å nå dei. Det går på slikt som å gjere oss målpolitisk tydelege, og finne alliansepartnerar i miljø utafor filologlauget, men der språkbruk og språkmedvett likevel står sentralt. Dette siste er ikkje minst kritisk: Den kan hende at den typen språkmedvett vi og andre språkstridsgrupper har stått for, det synet at språkformer er noe viktig som ein må ha ei aktiv haldning til, er på veg ut, og at det er der den eigentlege krise ligg for oss. Å knyte kontakt med ungdomsmiljø er særleg viktig, både for å få meir innsikt i kva som skjer og å påverke det. Kanskje oppdagar vi at LSS-ideologien må omdefineras meir enn vi liker for å tilpassast 2000-talet og eventuelt gi grunnlag for ein ny giv. Det aller siste emnet vi bør ta opp, er namnet på laget, for flaskka må først fyllast med innhald, og først etterpå forsynast med ein etikett som opplyser folk sakleg om innhaldet. I alle fall kan eg ikkje sjå at LSS kan greie seg særleg mye lenger utan nytt blod, og da må laget bevise for andre at det er bruk for det. Viss ikkje, er det motbevist.

E-post-samtale med vår unge mann i Alta

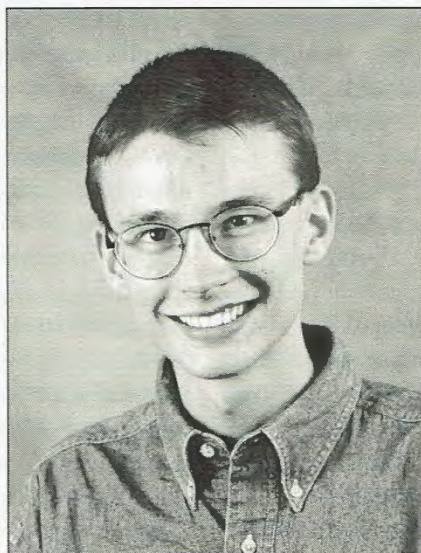
I nr. 4-1998 gjengav vi et brev fra vårt antatt eldste medlem, 98-åringen Kolbein Rakvaag fra Levanger. Vi lovt samtidig å presentere en 18-åring i neste nummer. Slik blei det altså ikke, men i *dette* nummeret kommer han. Vi veit ikke helt sikkert om han er vårt yngste medlem, men vi har en stygg mistanke om at så kanskje en tilfelle – for øyeblikket. Imidlertid har vi ei usvikelig tru på at vårt potensiale blant ungdommen er enormt – de har nemlig ikke fått tuta øra fulle av skrekkpropaganda om den fæle samnorsken.

Likevel er det et beklagelig faktum at vi ikke har greid å mobilisere ungdomsmassene. Vi kan sjølsagt prøve å unnskyldte oss med at vi ikke er synlige eller hørbare fordi det er så mange andre som greier å eksponere seg mye mer og rope mye høyere enn oss, men den slags unnskyldninger er det få som har sans for i vår tid. De som ikke greier å markedsføre ideene sine, har bare seg sjøl å takke, er det ubarmhjertige omkvedet. Og derfor er vi som driver dette laget og gir ut denne blekka stort sett en gjeng med livsfjerne norskfilologer som subber rundt på Blindern og deromkring og drømmer om samnorskutopien som alle andre forteller oss er nettopp det...

Så viser det seg altså at en ung – til og med svært ung! – mann helt oppe i Alta har oppdaga oss! For et par år sia, om jeg ikke tar feil, fikk vi flere henvendelser fra en ungdomsskoleelev der oppe som var svært interessert i det vi sysla med. Han ringte rett som det var og var full av ideer, som vi dessverre var altfor trege til å følge opp. I det siste har vi ikke hørt så mye til han, men da jeg ringte til han for ei tid sia for å avtale dette intervjuet, viste det seg at han slett ikke hadde glømt oss.

Denne personen, som jeg altså aldri har møtt personlig, bare snakka med i telefonen og korrespondert med på e-post, heter Nicolas Engstad, er nå 18 år og går på Alta videregående skole. Ut over dette veit jeg faktisk veldig lite om han, bortsett fra at han visstnok er interessert i data (ikke så originalt), og dessuten altså i LSS (atskillig mer spesielt).

Intervjuet som følger, har vi da produsert på den måten at jeg har sittet nede i Oslo og Bærum og knatta på min datamaskin og sendt spørsmåla til unge herr Engstad på e-post, og så har han skrevet sine svar rett inn i min tekst.

Enkelt og greit for «journalisten», som ikke behøver å *skrive* et eneste svar, men litt upraktisk dersom han gjerne ville ha «fiksa» litt på dem – det blir veldig lett å «arrestere» når intervjuobjektet sitter med kopi av svare sine!

Her kommer altså intervjuet – friskt fra kjelda, så og si, dvs. fra våre respektive tastaturer:

Kan du si noe om hvordan du fikk greie på at LSS fantes og hvorfor du bestemte deg for å bli medlem i organisasjonen?

Jeg har alltid vært interessert i språk, det har kanskje noe med at mora mi

er amerikansk. Fra jeg var liten av snakka hun amerikansk med meg, og faren min norsk. Slik har jeg blitt tospråklig og har alltid beherska begge språka. Noe særlig interesse for norsk språkpolitikk fikk jeg ikke før niende klasse. I norsktimene lærte vi om riksmål og landsmål, bokmål og nynorsk, og om «samnorsk». Da vi i klassen diskuterte hva vi mente var det rette for å løse språksituasjonen, blei jeg sikker på at en løsning der noe mellom nynorsk og bokmål var det rette. Det var da jeg blei interessert og bestemte meg for å lære mer. Jeg ringte til Språkrådet og hadde en lang samtale med førstekonsulent Jostein Stokkeland om hvordan språksituasjonen var akkurat da. Jeg hadde forresten ingen anelse om at det eksisterte noen organisasjon som fortsatt kjempa for det jeg mente var rett. Han ga meg så nummeret til Arne Torp, som sendte meg noen brosjyrer og blad. Jeg ble da overbevist om at LSS var en organisasjon som jeg ville støtte, og at «samnorsk» var noe jeg også ville kjempe for.

Hva oppfatter du som det viktigste i programmet vårt?

Jeg føler at det viktigste i LSS sitt program er at språket i landet vårt bør være basert på geografiske, ikke nødvendigvis befolkningsmessige forhold. Er én ordform benytta i størsteparten av landet vårt og en annen i Oslo og Vestfold, da burde geografisk utstrekning telle mest, selv om det bor flere rundt Oslofjorden.

Hva trur du er den viktigste grunnen til at så få andre unge engasjerer seg for vårt standpunkt?

Mange er veldig frustrert fordi de ser ikke poenget i å måt-

te lære to målformer. Som alle sikkert veit, så er det nynorsken som får hardest medfart. Det er nynorsken som må ta støyten for at forholda er slik de er, og det mener jeg ikke er riktig. Jeg hater ikke nynorsk slik veldig mange andre gjør. Jeg føler derimot at det er nødvendig å lære seg begge de offisielle målformene i det norske språket.

At vi har to målformer, frustrerer meg mer. På skolen diskuterte vi nylig hva vi mente om språksituasjonen. Alle følte at da nynorsken blei introdusert, var det det riktige, siden 90% av befolkninga snakka dialekt. Slik er det derimot ikke i dag. Det overraske meg da nesten alle mente at det beste nå ville være å smelte sammen bokmål og nynorsk, men sånn opplever jeg nesten overalt for tida. Folk er lei av å ha to målformer. De er åpne for et kompromiss der det er verdt å merke seg at bokmålet har en større plass enn nynorsk. Mange har derfor synspunkter om temaet, men gidder ikke engasjere seg. Det er i tillegg altfor lite kjent at en organisasjon som LSS eksisterer.

Hvilken reaksjon får du fra andre unge når du forteller om LSS?

Jeg må ærlig innrømme at det ikke er mange som forstår at jeg gidder, men dette er virkelig noe jeg bryr meg om. Alle vil liksom bli kvitt nynorsk. Det skal liksom løse problemet, men det er en altfor lettvent løsning på et komplisert problem.

Hva synes du vi burde gjøre for å vinne flere unge for vår «sak»?

Det er som sagt noe som engasjerer, men det er for vanskelig å komme i kontakt med språkorganisasjonene. LSS har jo ikke et eget kontor eller noe slikt. Jeg trur at hadde man kjørt i gang et par kampanjer retta mot ungdom, så ville vi vinne fram med vårt synspunkt. Dessverre er ikke økonomien i laget så bra. Kort sagt mener jeg at dersom ungdom fikk vite at det faktisk er en organisasjon som jobber med det de trur på, så ville de ikke nøle med å støtte den.

Nytt om navn:

Kompaniet, Pakka og Gruppen — doldiser i norsk næringsliv

Vi kjenner alle firmanavn som *Steen & Strøm*, grunnlagt av *Samuel Strøm* (1796) og *Emil Steen* (1856) eller *Baker Hansen*, som *Arnt Hansen* starta i 1861. Det er ikke noe mystisk med disse firmanavnene – de er rett og slett oppkalt etter grunnleggerne.

Derimot har jeg ikke klart å finne ut noe om *Vaktmester Kompaniet*. Ifølge Statistisk sentralbyrås navnesøkemaskin på Internett er det ikke mindre enn 61829 personer her i landet som har *Hansen* som etternavn, og det fins sikkert også mange bakere blant dem. Derimot påstår det samme apparatet at det er «tre eller færre, eller kanskje ingen som har *Kompaniet* som etternavn.» Et temmelig eksklusivt navn altså.

Jeg har imidlertid en mistanke om at vaktmesteren kan ha en litt snobbete slektning som heter *Snorre*; denne fyren, som driver et såkalt utested i hovedstaden, kaller seg nemlig *Compagniet*. Men heller ikke denne personen er kjent hos Statistisk sentralbyrå; når en søker på *Snorre Compagniet*, svarer maskinen nemlig følgende:

Du søkte på mannsnavnet: *Snorre Compagniet*
Det er 1244 som har *Snorre* som første fornavn.
Det er 978 som har *Snorre* som eneste fornavn.
Det er tre eller færre, eller kanskje ingen som har *Snorre* som første fornavn, og *Compagniet* som etternavn.
Det er tre eller færre, eller kanskje ingen som har *Snorre* som eneste fornavn, og *Compagniet* som etternavn.

Skikkelige doldiser altså, disse *Compagniet/Kompaniet*-karene.

Men de er ikke de eneste. Jeg har også lett forgjeves etter en leverandør av relativt enkel ferdigmat, som kaller seg *Ola Pakka*. Fornavnet er greit; ifølge byrået er det ikke mindre enn 6608 personer som har *Ola* som eneste fornavn. Men så var det *Pakka*, og da blir svaret at «det er tre eller færre, eller kanskje ingen som har *Pakka* som etternavn.»

Spør vi derimot etter en annen kjent bedriftsleder, får vi positivt svar:

Du søkte på mannsnavnet: *Stein Erik Hagen*
Det er 10583 som har *Stein* som første fornavn.
Det er 977 som har *Stein Erik* som fornavn.
Det er 40 som har *Stein* som første fornavn, og *Hagen* som etternavn.
Det er 4 som har *Stein Erik* som fornavn, og *Hagen* som etternavn.

Som vi ser, et ganske kjedelig og alminnelig navn, og da spesielt etternavnet; ifølge det samme byrået er det nemlig ikke mindre enn 14755 personer med etternavnet *Hagen*. Jeg antar at det må være dette som er grunnen til at herr Hagen har valgt å kalle firmaet sitt opp etter sin gode venn *Hakon*, som riktignok deler dette fornavnet med 25 andre nordmenn, men som til gjengjeld har et et-

ternavn av samme edle årgang som *Compagniet/Kompaniet* og *Pakka*: Det er nemlig, igjen ifølge byrået, «tre eller færre, eller kanskje ingen som har *Hakon* som eneste fornavn og *Gruppen* som etternavn».

Det som virkelig forundrer meg i denne forbindelse, er at disse personene hittil har greid å unngå all publisitet; jeg har ennå til gode å se et eneste portrettintervju med

noen av dem i *VG* eller bilder av dem i *Se og Hør*. Her har virkelig tabloidpressa litt å ta igjen: La oss nå få helsidesbilder av *vaktmester Kompaniet* på traktoren og av fetter *Snorre Compagniet* bak bardisken; så kan *Ola Pakka* stå utafor døra på en Rimi-butikk mens *Hakon Gruppen* sitter innafor i kassa. Og så gjerne noen pikante detaljer fra privatlivet – hva med litt *Gruppe sex*?

Smestad Dammen Park eller Smestaddammen park?

Legg for øvrig merke til at Hakons bror Hegnar er utbygger!

Arne Torp:

Språkpolitisk sensur i pressa

At redaktøren i ei avis skal ha et ord med i laget når det gjelder hva slags språklig norm medarbeiderne skal følge, forekommer meg ikke å være urimelig; i alle fall når det gjelder valg av målform – bokmål eller nynorsk. Om redaktøren også skal kunne diktere valg innafor normalen, altså radikal eller konservativ målform, synes jeg personlig er langt mer tvilsomt, men som journalist er det vel lite en har å stille opp med i den saken også; dersom arbeidsgiveren forlanger et bestemt formvalg, så er det vel lite en kan gjøre med det.

Derimot synes jeg ikke redaksjonen har noe med å blande seg inn i hva slags målform folk bruker når de skriver inn helt private signerte leserinnlegg. Like fullt er det ikke ukjent at slikt skjer. Aftenposten har jo lenge hatt rykte på seg for å ha et særdeles effektivt «sprogpoliti» som nidkjært har slått ned på alt som smaker av språklig radikalisme på bokmålsida, mens nynorsk i alle fasonger glir glatt gjennom. Men i det siste ser det ut til at man har lagt seg på ei noe mjukere linje der i gården; i alle fall fikk nylig både LSS-formannen og underskrevne inn våre sig-

nerter leserinnlegg i Aftenposten med alle de fæle a-formene våre i behold. Nå var riktignok begge innlegga kommentarer til en av Aftenpostens litteraturanmeldere, som hadde gitt uttrykk for at hun ikke likte «den krøkkete samnorsken» til LSS sin litteraturprisvinner i fjor, Rune Christiansen, og da syntes vel avisa at de for skams skyld måtte la oss få slippe gjennom «usensurert».

Viss en derimot skriver om andre emner enn samnorsk, risikerer en å få «sproghjelp» av redaksjonen, og ikke bare i Aftenposten. På Sørlandet skal de jo være så sagtmødige, blir det sagt. Men tror du ikke likevel den største avisa der nede, *Fædrelandsvennen*, var freidig nok til å omskrive en artikkel jeg hadde sendt under fullt navn i den språkforma jeg bruker her, til det mest rabiater moderate bokmål man kan tenke seg. Det syntes jeg var skikkelig dumt, som de unge sier. Heretter kommer jeg til å synes at avisa fortjener at den populære kortforma *Fævennen* blir tolka bokstavelig: Dum som et *fæ*, som det heter på «ursproget».

Arne Torp:

Motor og Rimi som kolportører av (litt) radikalt bokmål

Det har lenge vært og er vel kanskje fremdeles ei vanlig oppfatning at alt som smaker av radikalt bokmål er noe som er pressa gjennom i visse offentlige publikasjoner av styringskåte byråkrater som egentlig helst ville hatt nynorsk, men som av taktiske hensyn i stedet prøver å tvinge nynorsken inn «bakveien» gjennom det radikale bokmålet.

Dersom dette noen gang har vært (litt) sant, så trur jeg i alle fall ikke det er tilfellet i dag. For det første er det «offentlige» språket i dag omtrent likt det som Schibsted produserer, og der er det som kjent ikke så mye å glede seg over for oss i LSS, sjøl om det var verre for en del år sia. Men dessuten ser er stadig vekk at helt uavhengige, private institusjoner ser seg tjent med en språkform som ligger atskillige hakk «til venstre» for både Aftenposten og VG, uten at de på noen måte ønsker å stå fram som noen slags raddiser.

Ett organ som i så måte stadig gir oss små positive overraskelser, er den publikasjonen i Norge som angivelig har det største opplaget av alt som trykkes her i landet, nem-

lig Norges Automobilforbunds medlemsblad *Motor*, som kommer ut hver måned i over 400.000 eksemplarer. Et slikt organ har sjølsagt ikke råd til å ta sjanser med ei språkform som kunne tenkes å provosere større deler av lezerskaren. Det ville jo derfor vært en sensasjon om språket der ligna noe som kunne fortjene karakteristikken radikalt bokmål, og det finner en da heller ikke. Det som kanskje er mest interessant, er det en *ikke* finner av såkalt tradisjonelle former der.

Sjølsagt ser en aldri former som *nu* og *etter*; disse «fæneorda» er jo stort sett borte også fra Aftenpostens spalter i dag. Men *Motor* skriver så vidt jeg har registrert heller aldri f.eks. *frem*, *farve*, *ferge*, *syv* og *tyve*, men *fram*, *farge*, *ferje*, *sju* og *tjue*, og dette er klart annerledes enn f.eks. Aftenpostens praksis. *Motor* bruker heller ikke den ortografiske «protestforma» *hverken*; her finner vi den offisielle skrivemåten *verken*. I redaktør Svein Ola Hopes lederartikkel i juninummet finner vi bl.a. både *ei avis* og *avisa*, og på andre sider står det både *boka*, *brua* og *reima*.

En atskillig større overraskelse i positiv retning for en samnorskstrevner venter likevel i en av de trykksakene som distribueres av noe av det mest helkommersielle som kan tenkes, nemlig matvarekjeden Rimi. En dag jeg var innom et av disse etablissementene i mitt nabolag oppdaga jeg ei ganske tjukk pocketbok med tittelen *Norsk kultur-arv – ei praktisk reisehåndbok*. Jeg skal gjerne innrømme at det var den ubestemte hunkjønnsartikkelen som gjorde meg nysgjerrig – *boka* er greit nok, men *ei* bok, og det til og med i tittelen! Her måtte det være noe særskilt.

Og det var det. Riktignok langt fra noe gjennomført radikalt bokmål, men likevel nok, skulle jeg tru, til å heve et og annet øyebryn her i mitt distrikt (jeg bor i Bærum). Blant annet holder redaksjonen seg temmelig konsekvent med former som *vegen* og *kirka*, ved sida av diverse tradisjonelle former. Men det som særlig særpreger *boka*, er kanskje *variasjon*, eller inkonsekvens, som kritikerne ville si: Her finner en både tradisjonelle former, særlig i avsnitt som ikke er skrevet av redaksjonen, men også ganske mange former som de fleste nok ville karakterisere som radikale, f.eks. disse, alle henta fra samme sida i *boka* (s. 56): «*ei* historie, *historia*, *taktekkinga*, *forsida*, *baksida*».

Så er det spørsmål om en bør glede seg eller fortvile over over ei språkform som er full av det mange ville oppfatte som inkonsekvenser, for det er ikke fritt for at en her kan finne samme ordet i forskjellig form og med ulike endelser. For min egen del gjør jeg i alle fall ikke det siste. Vi veit nemlig at all «naturlig» språkforandring, dvs. den som har skjedd til alle tider i talespråket, går gjennom stadier med mye variasjon før nye fastere normer eventuelt etablerer seg. Det er jo faktisk denne forma for variasjon man har forsøkt å kopiere i norsk skriftspråk med vårt system med valgfrie former. I LSS bør vi derfor helse velkommen alle forsøk på å ta i bruk *noe* av den valgfriheten som eksisterer reint formelt på bokmål, sjøl om vi for vår del gjerne kunne ha ønska større konsekvens. Men dette er vel da «gradvishetens vej, ikke bråhastens», som Knud Knudsen sa det for over hundre år sia.

Boka kan i alle fall anbefales, den – og slett ikke bare på grunn av målforma! – det er faktisk en både smakfull og ikke minst oversiktlig og praktisk trykksak, spesielt for dem som har tenkt seg ut på såkalt kulturferie. Her finner du både de perlene du visste om fra før + en masse nye!

Lars S. Vikør:

Nye fagnemndvedtak våren 1999

Vi held fram med å referere dei førebelse rettskrivingsvedtaka fagnemnda arbeider med – sjå dei to første oversiktene i dobbeltnummeret 4/97-1/98 og i 4/98. Det som kjem her, dekker perioden mars til juni 1999. Planen er å ha to større sær møte i haust i kvar av dei to seksjonane i nemnda, så mot slutten av året håpar vi å legge fram den siste og avsluttande oversikta. Deretter står sluttbehandlinga for døra; den skal skje på årsmøtet i Språkrådet i februar 2000, truleg. Vi minner om formålet med desse oversiktene: at folk kan studere dei og gjere seg opp ei meining som dei kan lufter offentleg eller markere direkte andsynes Språkrådet.

Bokmål

1) Som nevnt i *Språklig Samling* 2/99 foreslår Språkrådet å oppheve skillet mellom hovedformer og sideformer, altså avskaffe læreboknormalen for bokmål. Det fører til at rådet må ta standpunkt til hvilke sideformer som skal jamstilles, og hvilke som skal gå helt ut. Det gjelder særlig de orda der *-a* er hovedform i bestemt form av substantiv med sideform på *-en* (hokjønn entall) eller *-ene* (intetkjønn flertall – dette siste gjelder bare ni ord: *barn*, *bein*,

beist, *hol*, *kol*, *krøtter*, *naut* og *segl*). Fagnemnda går inn for full jamstilling av *-en* resp. *-ene* i alle disse orda.

2) Ord på *-ning* får valgfritt hankjønns- eller hokjønnsbøying: *legninga* - *legningen*, *festninga* - *festningen* osv. Personnevinger som ikke reflekterer biologisk hokjønn får fremdeles *-en*: *flyktningen*, *slektingen* osv. Det samme gjelder en del ord på *-ing* der stamma ender på *-n*, som *allmenning*, *femkroning*, *presenning*, *terning*.

3) Ord på *-el*, *-en* og *-er* får visse endringer i sammendragingsreglene:

a) Ord på *-el* og *-er* skal ha fullform i bestemt form entall; i dag kan en del slike ord ha sammendraging. Altså bare *tempelet* og *mønsteret* (til nå: *temp(e)let*, *mønst(e)ret*).

b) Ordet *omen* skal i flertall kunne bøyes *omen* - *omena* eller *omener* - *omenene* (ikke lenger *omina* - *ominaene*, som nå).

4) Følgende sideformer blir avskaffa (de obligatoriske hovedformene i parentes):

ho (*hun*), *løkt* (*lykt*), *lauk* (*løk*), *nase* (*nese*), *reinske* (*renske*), *sløkke* (*slokke/slukke*), *nørdre* (*nordre*).

5) Elementet *-tag-* blir jamstilt med *-tak-* der *-tag-* i dag er sideform, som i *antagelig/antakelig* og *deltager/delta-*

ker. Sideforma *sæte* blir jamstilt med *såte*, og *røk* og *røke* blir jamstilt med *røyk* og *røyke*.

6) Forma *vart* av *bli* faller bort, så det skal bare hete *bli* - *blir* - *ble/blei* - *blitt*. *Glossar* blir eneform, *glossarium* faller bort. Orda *vigg/vikk* og *vigge/vikke* (utbøying av *sagtenner*) skal skrives slik; *vik/vike* faller bort.

7) Det blir valgfrihet mellom *pel*, *pele* og *pæl*, *pæle* (i dag er formene med *æ* eneformer).

8) *Kjemikalie* skal bare være hankjønn; til nå kan det også være intetkjønn.

Nynorsk

1) Pronomenet *sjølv* får obligatorisk *sjølve* i fleirtal (no: *sjølv* eller *sjølve*).

2) Retningsadverb på *-a/-an-* (*inna(n)for*, *uta(n)frå* osv.) får berre *-an-* i læreboknormalen, mens *-a-* blir sideform: *innanfor* [*innafor*], *utanfrå* [*utafrå*] osv. Kompassretningane er unntatt; der blir det jamstilling som før (*norda(n)for*, *austa(n)vind* osv.).

3) Adjektiv på *-et/-ete/-ut* får berre *-ete* som hovudform, mens *-ut* blir sideform: *steinete* [*steinut*] osv.

4) Dobbel eller enkel konsonant

m - mm

I ord der *-m-* og *-mm-* i dag er jamstilte, blir *-m-* gjort til sideform (unntak: *kome/komme*). Det gjeld desse orda:

bramme [brame] (sjå godt ut, skryte)

brudgommen [brudgomen]

-dommen [-domen] (t.d. barn-)

-dømme [-døme] (t.d. konge-)

hammar [hamar]

homme [home] (få ein hest til å rygge)

kimming [kiming] (synsrand)

lemmen [lemen] (også med-)

lemme [leme] (partere)

lommen [lomen] (fugl)

sømme [søme]

t - tt

Let (farge) blir eineform og *lett* tatt ut or rettskrivinga.

k - kk

Driks blir eineform (*drikks* går ut), og *kikador* blir eineform (*kikidor*, *kikkador* og *kikkidor* går ut).

g - gg

Nag (agg, hat) blir eineform, *nagg* går ut.

p - pp

Nupereller, *pappa* og *sappør* blir eineformer, mens *nupereller*, *papa* og *sapør* fell ut.

d - dd

Nudel blir eineform, *nuddel* fell ut.

l - ll

Halloi blir eineform, *haloi* fell ut.

5) Diftong - monoftong

Desse formene med *au* og *øy* framfor *m* skal vere eineformer: *draum*, *drøyme*, *flaum*, *flaume*, *fløyme*, *gløyme*, *gløymen*, *gløymske*, *gløymsk(en)*, *gløymsle*, *gøyme*, *gøymsle*, *straum*, *strøyme* og *taum*. Desse sideformene går altså heilt ut: *drøm*, *drømme*, *flom*, *flomme*, *flømme*, *glømme*, *glømme*, *glømske*, *glømsk(en)*, *glømsle*, *gjømme*, *gjømsle*, *strøm*, *strømme*, *tom*.

6) Vokalveksling

e - i

Formene *fete* (feitleik), *sigle* og *siv* blir einaste hovudformer, mens *fite*, *segle* og *sev* blir sideformer.

e - æ

Samkvem blir einaste hovudform, *samkvæme* sideform.

jo/ju - y

Formene *lyd*, *lyte* (verb, = måtte), *syde*, *skjul* og *tyr* blir einaste hovudformer, mens *ljod*, *ljote*, *sjode*, *skjol* og *tjor* blir sideformer.

o - å

Dråk (jente) blir eineform, mens *drok* går heilt ut.

u - y - ø

Infinitiven *burde* blir eineform; *byrje* i denne tydinga går ut.

Skyld, *skylde* og *skyldig* blir sideformer og *skuld*, *skulde* og *skuldig* einaste hovudformer (i dei tydingane der det i dag berre kan heite *skyld*, *skylde* og *skyldnad*, skal det framleis vere som no).

Skuve og *skyve* blir framleis jamstilte, men får berre valfridom mellom *a-*bøying og sterk bøying (*skuve/skyve* - *skyv* - *skauv* - *skove*)

Følgjande jamstilte hovudformer blir reduserte til sideformer: *stutte* (= forkorte), *stutting*, *sud-* (*-frukt*, *-landsk*, *-lending*), *jøtul*, *kluft*, *klufta* (adjektiv), *hyrne*, *mylne*, *nykel*, *røllik*, *tunne*, *øksen* (brunstig, om ku). Einaste lærebokformer heretter blir da: *stytte*, *stytting*, *syd-*, *jutul*, *kløft*, *kløfta*, *hjørne*, *mølle*, *nøkkel*, *ryllik*, *tønne*, *yksen*.

Byrkje [*byrke*] (bjørkesevje) blir eineformer; dei jamstilte formene *birkje* og *bjørkje* (med sideformer utan *j*) går heilt ut.,

Sideforma *styrd* blir tatt ut, slik at hovudformene *støl* og *stør* blir dei einaste tillatne.

7) Enkeltord

Det er gjort ei stor mengd vedtak som gjeld enkeltord som bokmålsdelen hadde behandla før. Det gjeld stort sett ganske sjeldsynte og spesielle ord, ofte ord som ikkje har vore

offisielt normert før. Lista over enkeltord i bokmål i første oversikt (i Spr. Saml. 4/98) gir eit inntrykk av kva slags ord det er; det dreier seg om mange av dei same orda. Nedanfor gir vi att dei meir vanlege og allment kjente orda som det er gjort vedtak om; dei andre står i fagnemndreferatet for 18.6.99 (vedtatt form står først, forma som går ut følgjer i parentes):

difteri (difteritt)
eugenisk (eugenetisk)
filetere (filere)
færøying (færing)
habsburgsk (habsburgisk)
haitiar (haitianar)
haitisk (haitiansk)
hawaiisk (hawaisk)
islamsk (islamittisk)
joruba (yoruba)
jubalong (jubalon)
kasserolle (kasseroll)
khan (kan)
kurs (kursus)
lurifaks (lurifas)
makedonsk (makedonisk)

manikyr (manikyre)
pedikyr (pedikyre)
privilegium (privileg)
revolt (revolte)
scenario (scenarium)
sjablong (sjablon)
skylight (skeileit)
spermie (spermium)
sponse (sponsorere)
synopsis (synops)
tanks (tank)
usbekar (usbek)

Fellesvedtak

Norvagisering av importord blir gjort for begge målformene saman. I denne perioden er det gjort vedtak om valfri dobbeltkonsonant for ein del ord frå engelsk som før har hatt enkeltkonsonant: *bag - bagg, gag - gagg* (komisk påfunn), *handikap - handikapp, hit - hitt, hot - hott, jet - jett, lab - labb* (laboratorium), *peg - pegg* (i golf), *skip - skipp* (i curling), *spot - spott, tab - tabb* (merkelapp), *tag - tagg* (på flybagasje og i elektronisk merking av tekst), *tub - tubb* (tuberkulose). Dessutan blir *plott* (før: *plot*) einform.

Ruth Vatvedt Fjeld:

Omtale av Sverre Klouman: Moro med ord Aschehoug 1999

Denne noe spesielle ordboka med undertittelen *Litt om ordenes vandringer, historie, slektskap og hemmeligheter* er skrevet av en person med sterke meninger om språk og språkbruk. Den gir mye morsom lesning og artige aha-opplevelser, men kanskje enda mer undring over friske påstander både om språk og språkbrukere, og særlig lar han det gå ut over folkemål og det han kaller samnorsk. Forfatteren innleder forordet med «Dette er ikke noen vanlig etymologisk ordbok for norsk språk», og det skal vi ikke si oss uenig i. Forfatteren sier boka skal handle om «hvilke ord vi bør bruke og hvorfor». Han sier mest om det første, og fra ende til annen ligger hans personlige språkholdning til grunn for råd og fy-erklæringer han gir til beste. Men forfatteren viser nærmest en spalta personlighet i språklige spørsmål, for han gjør flere steder godt greie for den rollen språk har som identitetsmarkør og kulturuttrykk samtidig som han hevder at det rette språket er et elitistisk riksspråk. Det sterkt normative synet han sta-

dig markerer, burde implisitt innebære at han har et spesielt og ganske snevert kultursyn. Men f.eks. under oppslagsordet *barbar* viser han klart det motsatte: «Mye av vår tids rasisme bunner i det samme, at man ikke 'forstår' språk, kultur og oppførsel til fremmede folkeslag som man kommer i berøring med. Så trekker man den lettvinde slutning at det som er fremmed, ikke er så bra som ens eget. Den beste medisin mot rasisme blir derfor kjennskap og språkopplæring på begge sider.» (s. 47).

Så synd at dette kulturelle vidsynet ikke slår gjennom i omtalen av varianter innafor det norske språket og den norske kulturen! En skal ikke bla lenger enn til artiklene «a-form av substantiv» og «a-form av verb» før nedvurderinga av folkemålet kommer klart til uttrykk, sjøl om han sier at han vil «beskrive de faktiske forhold så nøkternt som mulig» (s. 14). Å grunngi stilistiske valg med naturlighet, som han stadig gjør, er så sin sak, noe annet er det hvis stilvalget også er språkpolitisk relevant. Na-

turlighetsbegrepet vil da lett falle sammen med egen overbevisning. Det samme gjelder nøkternhet og andre kriterier som bygger på skjønn. Sitt eget språkkonservative standpunkt markerer han ved å argumentere for «vanlig riksmål». Han opererer ellers med skillet formelt/uformelt bokmål, f.eks. hevder han at det bare er i uformelt østnorsk man sier *bånn* i stedet for *bunn*. Han opererer også med motsetningsparet «hovedstadsmål» og «oppe i dalom» (s. 143), noe som ikke akkurat vitner om en nøktern framstilling. Gjentatte ganger og under de forskjellige oppslagsord kommer Klouman tilbake til sin argumentasjon for riksmål mot nynorsk eller radikalt bokmål.

Det vrirler av dårlig funderte språkpolitiske utsagn i boka. Det er synd, og det er også litt merkelig, for i mange av artiklene viser Klouman at han har mye kunnskap og at han har tenkt gjennom vanskelige språkvitenskapelige problemstillinger. Men i iveren etter å råde «det udannede folket» i retning av korrekt riksmål, trekker han konklusjoner som ofte ikke samsvarer med framstillinga ellers. Slik er det f.eks. i artikkelen *jeg*, der han går gjennom de norske dialektene på en ryddig måte og trekker sammenlikninger til både de øvrige skandinaviske land, og til latin og norrønt, men konkluderer med at formene *jæi* eller *jæ* (med dialektale avskygninger) er de normale norske variantene (s. 173). Dessuten skriver han at forma *jeg* har en «ganske dominerende plass både i skriftlig norsk og i velpleiet tale over hele landet». Det følger av det at han mener alle som bruker former uten *j-*, har «ustelt tale».

Råd om uttale gir han i bastante ordelag, f.eks. i artikkelen om vokalkvaliteten ved *hov/håv*. Men her som i mange andre ord er det større variasjon i vokalkvalitet enn det «dannet dagligtale» kan oppvise, og det er få nordmenn som ikke aksepterer dialektfarga variasjon i uttalen i dag, særlig når det dreier seg om enkeltfonemer.

Oppsiktsvekkende nok foreslår Klouman «å slå sammen nynorsk og bokmål fra en viss dato og kalle det *norsk*» (s. 87). Dette språket må så gradvis forandres i forhold til utviklinga. Det lyder som skjønn musikk for samnorsksfolk, men noe mindre skjønt blir det når han foregriper resultatet (eller klargjør hensikten): «oppmyket bokmål med litt innslag av nynorsk». Enda mindre skjønt blir det om vi trekker inn alle hans øvrige normative utsagn, som så å si alle regner riksmål som det normale norske som gode nordmenn finner naturlig i de fleste sammenhenger. Hans eget syn på samnorsken blir helt klart i artikkelen *samnorsk*, som handler vel så mye om Foreldreaksjonen mot samnorsk og argumentasjon mot samnorsken som sjølve målforma. Den karakteriserer han som en kunstig stilblanding og begynnelsen av 50-åra som «det verste samnorskjøret etter krigen» (s. 119).

Sjølve språksamlingstanken spissformulerer han ved at den står eller faller ved ett enkelt språkfenomen, nemlig a-form av verb: «Det er blitt sagt at når konservative riksmålsfolk går over til å skrive verbformene *snakka, kasta,*

hoppa, stoppa og *håpa* i fortid, (istedenfor *snakket, kastet, hoppet, stoppet* og *håpet*), da har Norge fått ett språk» (s. 15). Dette valget mellom *-et* eller *-a* i fortidsform av a-verba kaller han litt forvirrende «muren» mellom bokmål og nynorsk, mellom riksmål og samnorsk. At det er en forskjell mellom riksmål og samnorsk på dette punktet, er klart, men det burde være kjent for en mangeårig lektor i norsk at a-former av disse verba er tillatt og vanlige både i bokmål og i nynorsk. Han omtaler likevel dette skillet som den virkelige grensa mellom bokmål og nynorsk, det er en «mur» som må falle før språklig samling kan skje. Han spår også at det blir lenge til a-formene kommer til å seire, av riksmålsfolk ble de tidligere bare brukt i «kjekkkasspråk», mens de nå godtas av mange i uformelt talespråk. Interessant er det forresten at han karakteriserer a-formene som kjekkaseri, hvis det var modig eller «tøft» å bruke dem, så kan vel det bare bety at de representerte en skjult prestisje. På grunn av demokratisering og mobilitet kan ungdommen finne på å bruke slike former også i dag, sier han videre, men han ser likevel muligheten for at *snakket, kastet* skal komme på moten igjen, uten at han kommer med faglige argumenter for hvorfor. Det er vanskelig å følge argumentasjonen hans her, det virker mer som om han nekter å tro sine egne øyne og ører. Rent logisk skulle det bety at han argumenterer mot demokratisering, men det er vel å trekke det han skriver for langt.

Også nynorsken får sitt pass påskrevet i artikkelen om a-former av verb: «Bokmålet som skriftform har for lengst vunnet i konkurransen med nynorsk» (s. 16). Det virker som om han da har glemt sitt edle forsett om å beskrive de faktiske forhold så nøkternt som mulig, men for øvrig skal vi ikke her kommentere det nynorskhatet som gjennomsyrrer denne boka.

Mer interessant for LSS-folk er framstillinga av forholdet mellom dialekt og riksspråk: «Dialekter vil lett oppstå hvor det er liten kommunikasjon og folkeflytting innen en nasjon, og motsatt vil god kommunikasjon i et samfunn motvirke dialektdannelse eller vedlikehold av en dialekt.» (s. 84). Dette er en merkelig påstand. Det virker som om Klouman tror at et land blir skapt med et fiks ferdig nasjonalspråk/riksspråk og at dialekter er noe som utvikler seg som en slags betennelse der det er noe sviktende i samfunnsmaskineriet. Denne elendighetsbeskrivelsen er selvsagt hinsides enhver språkvitenskapelig framstilling. Hans kjennskap til talemålsvariasjon i USA er heller ikke sjenerende stor, siden han påstår at det der nesten ikke fins talemålsvariasjon (s. 84).

Begrepene hans for de forskjellige målpolitiske retningene er mildt sagt unøyaktige. Men det mest kritikkverdige med *Moro med ord* er at framstillinga av den norske språksituasjonen er så lite konsistent. Det som regnes som et godt argument ett sted, fungerer som et motargument et annet sted, den overgripende motivasjonen er hele

tida å hevde riksmål på bekostning av folkemål. For eksempel sier han s. 85 at dialekter kjennetegnes ved at de har beholdt gamle former som riksspråket har oppgitt, men s. 15 refererer han til Aasens forsvar for den historiske endelsen *-ade* ved *a*-verbene som nødvendige i skrift til tross for at dentalsuffikset ikke hørtes i talemålet. I mange artikler avslører Klouman at han mener et ordentlig språk egentlig er noe uforanderlig, det er også hovedbegrunnelsen for å hevde at nynorsk og dialekter er noe styggedom, de er ikke slik de en gang ble formulert. Til tross for Kloumans mange utfall mot dialekt og talemål, har han pussig nok et godt forhold til «TV 2s kvinnelige 'værmeldere'», som «er, enten de snakker dialekt eller riksspråk, et eksempel på førsteklases diksjon» (s. 87).

Samnorskfolk som vil lese boka på tvers og med et kritisk blikk, kan bruke følgende oversikt:

a-former
 an/be/het/else
 dialekt og riksspråk
 flytte
 folkemål
 forkortelse/forkorting
 fram/frem
 garpegenitiv
 Globoid
 grom
 hov/håv
 -ing/-else
 jeg/eg
 kjønnet i norsk
 læreboknormal
 man/en
 megle/mekle
 norm
 Oslo
 riksmål
 samnorsk
 sogneprest/sokneprest
 sosiolekt
 språkbestandighet
 språkplanlegging
 stavelse/staving
 tre slags norsk
 usus

Pussig nok er *nynorsk* ikke eget oppslagsord.

For øvrig viser mye av den språklige bildebruken at Klouman fører en krig mot folkemålsformer, det blom-

strer med krigsmetaforikk: *en mur; et forsvarsverk, en bastion*, og visse former vil *seire, slå igjennom, lede an*. Eller kanskje er dette bare terminologi som henger igjen etter mange år som lektor ved krigsskolen. Folkemål er ord og former som skiller seg fra det etablerte riksspråks former og som brukes av folkets brede lag (s. 118). Implisitt blir riksspråket vel da et elitespråk.

Temavalget omfatter alt fra hummer til kanari, det er både informasjon om ord og om verden eller kulturen, her er det altså ikke gjort noe forsøk på å skille mellom lingvistiske og pragmatiske informasjoner. Det er kanskje ikke så farlig, bortsett fra at tittelen på boka da blir misvisende, men mindre heldig er det at han har tatt med artikler med ganske betenkelig og forelda innhold, som f.eks. liksberegning av lesbarhet.

Som leksikografisk verk er *Moro med ord* en raritet, først og fremst på grunn av den svært spesielle tilgangsstrukturen. Informasjonen gir et skinn av å være alfabetisk ordna, men det stikkordet eller lemmaet han har valgt å alfabetisere informasjonen etter, er så tilfeldig eller uventet at ordninga neppe fungerer for andre enn forfatteren sjøl. Hvem kan f.eks. ane at en utlegning om metrikk står under «stikkordet» *Ja, vi elsker dette landet!* Dette er synd, for det står faktisk mye god folkeopplysning i boka, problemet er å finne den. Bare ett sted har jeg funnet en krysshenvisning, under *a-form av verb* henvises til *dialekt, riksspråk og tre slags norsk*, mens oppslagsordet faktisk er *riksmål*, så om det er betegnende for det generelle nøyaktighetsnivået i boka, lover det ikke godt.

Ordboka *Moro med ord* må klassifiseres som populærleksikografi, og kan selvsagt ikke vurderes etter vitenskapelige mål for etterrettelighet og kontrollerbarhet, for ikke å snakke om konsistens og teorifesting av de enkelte påstandene. Men en viss redelighet i den språkideologiske argumentasjonen burde man kunne kreve, og det er på dette punktet de som arbeider for folkemålets status vil finne framstillinga støtende. Og det er synd, for det er mye nyttig kunnskap å hente her. Den morsomme framstillingsmåten og gode folkeopplysninga kan virke forførende på folk uten klart formulerte motforestillinger, og følelsen av hjemmemålet som noe mindreverdige og feilaktig blir styrka. Naturlig språkføring kan dermed bli ødelagt som kommunikasjonsredskap og som kulturuttrykk til fordel for oppstylda og jålete uttrykksmåter. Språkpolitiske innlegg blir ikke mer objektive eller verdinøytrale ved å ha en ytre form som ei ordbok, og gleden ved ord skal ikke forbeholdes noen få som regner seg som en språklig elite.

Ord etter ord

Dette er tittelen på eit heidersskrift til språkforskarer Oddvar Nes ved Universitetet i Bergen, som var seksti år 28. desember 1998 (ikkje 27., som det feilaktig stod i mange eksemplar av boka). Nes har vore og er verksam på ei rekkje felt innanfor norsk språkvitenskap, kanskje særleg namnegransking og etymologi. Eitt av dei viktigaste verka hans er den store *Norsk dialektbibliografi* frå 1986, eit uunnverleg oppslagsverk for alle som søkjer kunnskap om norske dialektar. Eit anna er utgjevinga av Ivar Aasens upubliserte skrifter frå samlarferdene i 1840-åra, utkomne i fem band inndelte etter landsdelar (i samarbeid med Terje Aarset og Jarle Bondevik). Det høver òg å nemne den vesle boka *Om nokre affiks i nynorsk – mest om -heit* (1983 og 1984) der han argumenterer språkpolitisk mot ei viss side av den nynorske purismen, og samtidig dokumenterer sterkare tradisjonar for *-heit* i nynorsk enn mange hadde vore klar over.

Heidersskriftet består av ei lang rekkje artiklar om

ulike språklege emne frå kollegaer av Nes – dei fordelar seg stort sett på dei fagfelte der Nes har vore aktiv. Å gå inn på dei ulike artiklane vil føre for langt her, men skal vi trekkje ut slike som kan ha spesiell interesse i det normeringspolitiske tidsskriftet *Språklig Samling*, høver det å nemne Helge Sandøys artikkel om samsvarbøying av perfektum partisipp i nynorsk. Den inneheld eit historisk oversyn over normeringstradisjonen, ei lita gransking av stoda i moderne skriftleg nynorsk, og ei drøfting av ulike alternativ til løysing på problemet ut frå ulike normeringsprinsipp og ut frå talemålsforholda. To artiklar handlar om normeringa av namn: Peter Hallaråker tek utgangspunkt i namnematerialet i Ivar Aasens *Ervingen*, mens Botolv Helleland gir ei historisk og aktuell framstilling av dialektsynet i norsk stadnamnormering.

Elles inneheld skriftet mye for alle som er interesserte i ord og namn, og er med dette tilrådd lesnad.

Lover for LSS

Vedtatt på landsmøtet 10. oktober 1976 med endringar av 23.10.1983 og 1.11.1987.

- § 1. Formålet til Landslaget for språklig samling (LSS) går fram av det prinsippprogrammet som er lovlig vedtatt i organisasjonen. LSS er partipolitisk uavhengig.
- § 2. Dei som deler det synet på språksaka som LSS hevdar gjennom prinsippprogrammet sitt og som betaler medlemskontingent, kan bli medlemmer, direkte eller gjennom lokallag.
- § 3. LSS gir ut bladet *Språklig Samling*. Bladet kjem normalt ut fire gonger for året. Landsmøtet eller landsstyret fastset abonnementsprisen på bladet. Redaktøren er ansvarlig overfor landsmøtet.
- § 4. Landsmøtet er øvste organet i organisasjonen. Normalt skal det vere landsmøte kvart anna år, men sentralstyret kan kalle inn til landsmøte oftare. Dersom minst 50 medlemmer krev det, skal det haldast ekstraordinært landsmøte. Alle som har vori medlem i organisasjonen i minst 3 månader og som har betalt kontingent, kan delta på landsmøtet.
- § 5. A. Landsmøtet vel ti medlemmer med varafolk som saman med sentralstyret dannar landsstyret. I ein landsmøteperiode er landsstyret øvste organ i organisasjonen. B. Landsmøtet vel eit sentralstyre med slike medlemmer: Leiar, nestleiar, sekretær, kassarar og tre styremedlemmer. Til sentralstyret skal det veljast tre varamedlemmer. C. Landsmøtet vel redaktør for bladet *Språklig Samling*.

Redaktøren må veljast blant medlemmene eller varamedlemmene i sentralstyret eller landsstyret. Redaktøren har alltid møterett i sentralstyret.

D. Landsmøtet vel valnemnd med 3 medlemmer.

E. Landsmøtet vel representantane til LSS i Norsk språkråd.

F. Landsmøtet fastset prinsippprogram til organisasjonen. Endringsframlegg til prinsippprogrammet kan vedtakast med simpelt fleirtal, men må først vere lagt fram til drøfting i bladet.

G. Landsmøtet fastset medlemskontingenten.

- § 6. Landsstyret er vedtaksført når minst åtte medlemmer er til stades, sentralstyret når minst fire medlemmer er til stades.

Sentralstyret er ansvarlig for at referat frå møta i landsstyret blir sende til medlemmene og varamedlemmene i sentralstyret og landsstyret.

Merknader til referatet må sendast til leiaren innan neste styremøte, elles er referatet godkjent.

- § 7. Framlegg til endringar i lovene krev 2/3 fleirtal på landsmøtet for å bli vedtatt.

Framlegg om oppløysing av organisasjonen må ha 2/3 fleirtal på to etterfølgjande ordinære landsmøte for å bli vedtatt. I begge høve skal framlegga først vere lagde fram til drøfting i bladet.

Samordna opptak

Søkere til høgre utdanning har i år blitt behandla av et organ med dette velklingende navnet. Da organet ble oppretta i 1994, hette det *Samordnet opptak*, men folk med sans for måljamstilling har seinere sørga for at organet har fått et «målfornøytralt» navn. Det synes vi er veldig bra; de kunne jo for så vidt reint administrativt oppnådd det samme ved å kalle det f.eks. *Koordinert opptak*, men vi synes det ligger en prisverdig vilje til å stå imot språklig «internasjonalisering» ved å velge *Samordna opptak* i stedet.

På vev-sidene deres (<http://www.so.uio.no/>) vil en også kunne se at de tar måljamstillinga på alvor – her veksler det mellom nynorsk og bokmål, og samisk er også representert.

Her er det satt en standard som andre offentlige organer burde ta som forbilde!

Innhold

Redaksjonelt	2
Lars S. Vikør: LSS ved tusenårsskiftet	3
E-post-samtale med vår unge mann i Alta (v. Arne Torp)	6
Kompaniet, Pakka og Gruppen — doldiser i norsk næringsliv	7
Arne Torp: Språkpolitisk sensur i pressa	9
Arne Torp: Motor og Rimi som kolportører av (litt) radikalt bokmål	9
Lars S. Vikør: Nye fagnemndvedtak våren 1999	10
Ruth Vatvedt Fjeld: Omtale av Sverre Klouman: <i>Moro med ord</i>	12
Lars S. Vikør: Ord etter ord	15
Lover for LSS	15

INNKALLING til Landsmøte i Landslaget for språklig samling søndag 14. november kl. 11.00 i Henrik Wergelands hus på Blindern

Se etter oppslag på døra hvilket rom vi skal være i! Vi serverer kaffe/te og kjeks.

Saker:

1. Konstituering, valg av ordstyrer og referent	5. Valg
2. Toårsmelding	6. Navnesaka
3. Regnskap	7. Arbeidet framover
4. Medlemspenger og bladpenger	

Se ellers § 4 og 5 i lovene, som er trykt i dette nummeret.

VELKOMMEN!